

<https://doi.org/10.34142/23129387.2024.71.03>

УДК 159.9

ORCID 0000-0001-7107-5083

ORCID 0009-0009-6508-1829

ORCID 0009-0002-5525-6647

ORCID 0000-0003-1185-0740

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЗАЗДРОСТІ У ПІДЛІТКІВ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Тетяна В. Большакова^{1ACD}, *Євген О. Бублик*^{2BE},
Олена В. Ісакієва^{3ACD}, *Олена С. Аносова*^{4BE}

1 – заслужений діяч мистецтв, процесор, декан факультету музичного мистецтва, Харківська академія культури, Україна

E-mail: bolshakova.tv28@gmail.com

2,3,4 - магістри факультету соціальних і поведінкових наук, спеціальність 053 психологія, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Актуальність дослідження. Проблема психологічних детермінант та корелятив переживання заздрості є не новою, проте мало досліджуваною у психології. Серед актуальних досліджень переживання заздрості можна зазначити проведене К. Фоменко та Н. Лифар (2024), в якому показано якісні характеристики переживання заздрості у зв'язку із нарцисизмом та захисними механізмами. У представленому дослідженні до низки факторів актуалізації різних видів заздрості нами було розглянуто захисні механізми, базисні переконання та ірраціональні установки. Крім того, досі не було здійснено порівняльний аналіз прояву заздрості у підлітків та студентів.

Метою статті є дослідження особливостей зв'язку між ірраціональними установками, базисними переконаннями, захисними механізмами та якісними проявами заздрості, а також порівняльний аналіз прояву видів заздрості у підлітків та студентів.

Висновки. Емпірично доведено, що наприкінці навчання у вишій школі студентів більшість видів заздрості актуалізуються більшою мірою,

лише соціальні види заздрості (до кохання та популярності) є більш вираженими у студентів-бакалаврів.

Виявлено, що провідними захисними механізмами актуалізації різних видів заздрості у підлітковому та студентському віці є витіснення та раціоналізація, що утворюють більше число позитивних зв'язків із заздрісними проявами.

Загальна ірраціональність мислення та особливо катастрофізація як її показник найбільш тісно корелюють із різними проявами заздрості. Заздрість до статусу та популярності та незалежності інших серед усіх різновидів заздрості є найбільш чутливими до дії ірраціональних установок.

Найбільш пов'язаною із дезадаптивними базисними переконаннями виявилась заздрість до статусу та популярності інших у підлітків та студентської молоді.

Ключові слова: заздрість, заздрісність, види заздрості, базисні переконання, ірраціональні установки, захисні механізми, підлітки, студенти.

Psychological features of experience of envy in adolescents and student youth

Tetyana V. Bolshakova^{1ACD}, Yevgeny O. Bublyk^{2BE}, Olena V. Isakieva^{3D}, Olena S. Anosova^{4BE}

1 – Honored Artist, Processor, Dean of the Faculty of Musical Arts, Kharkiv Academy of Culture, Ukraine E-mail: bolshakova.tv28@gmail.com

2,3,4 - Masters of the Faculty of Social and Behavioral Sciences, specialty 053 Psychology, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

The relevance of the study. *The problem of psychological determinants and correlates of experiencing envy is not new, but little researched in psychology. Among the relevant studies of the experience of envy, it is possible to mention the one conducted by K. Fomenko and N. Lyfar (2024), which shows the qualitative characteristics of the experience of envy in connection with narcissism and protective mechanisms. In the presented study, we considered protective mechanisms, basic beliefs, and irrational attitudes to a number of actualization factors of various types of*

envy. In addition, a comparative analysis of the manifestation of envy in teenagers and students has not yet been carried out.

The Aim of the article is to study the peculiarities of the connection between irrational attitudes, basic beliefs, protective mechanisms and qualitative manifestations of envy, as well as a comparative analysis of the manifestation of types of envy in teenagers and students.

Conclusions. It has been empirically proven that at the end of their higher education, students of envy are actualized more, only social types of envy (love and popularity) are more pronounced in Bachelors. It has been found that the leading protective mechanisms of actualization of different types of envy in adolescence and student age are displacement and rationalization, which form more positive connections with envious manifestations. General irrationality of thinking and especially catastrophization as its indicator is most closely correlated with different manifestations of envy. The envy of the status and popularity and independence of others among all varieties of envy are the most sensitive to the action of irrational plants. The most related to maladaptive basic beliefs was the envy of the status and popularity of others in adolescents and student youth.

***Keywords:** envy, types of envy, basic beliefs, irrational settings, protective mechanisms, teenagers, students.*

Вступ. Проблема психологічних детермінант та корелятив переживання заздрості є не новою, проте мало досліджуваною у психології. Серед актуальних досліджень переживання заздрості можна зазначити проведене К. Фоменко та Н. Лифар (2024), в якому показано якісні характеристики переживання заздрості у зв'язку із нарцисизмом та захисними механізмами. У представленому дослідженні до низки факторів актуалізації різних видів заздрості нами було розглянуто захисні механізми, базисні переконання та ірраціональні установки. Крім того, досі не було здійснено порівняльний аналіз прояву заздрості у підлітків та студентів.

Метою статті є дослідження особливостей зв'язку між ірраціональними установками, базисними переконаннями, захисними механізмами та якісними проявами заздрості, а також порівняльний аналіз прояву видів заздрості у підлітків та студентів.

Вибірка та методи дослідження. У дослідженні взяли участь 32 підлітка віком 14-15 років, студенти-бакалаври у кількості 30 осіб та студенти-магістри – 28 осіб (усі – здобувачі спеціальності «Психологія» ХНПУ імені Г.С. Сковороди), рівномірно представлені за статтю. Для вивчення видів заздрості було використано методику М. Кузнецова, К. Фоменко та Н. Лифар (2023), також використано методику «Індекс життєвого стилю» для виявлення прояву захисних механізмів, методику для оцінки ірраціональних переконань А. Елліса та для оцінки базисних переконань Янофф-Бульман.

Результати. На рис. 1 показано відмінності у показника заздрості до багатства інших у респондентів. Визначено, що підлітки характеризуються меншим проявом заздрості до багатства, аніж студенти, особливо другого рівня вищої освіти. Отже, заздрість до багатства може бути зумовлена віковою специфікою – із дорослішанням та розширенням спектру потреб та вимог матеріального гатунку в особистості з'являється проблема неможливості їх реалізації через об'єктивну неспроможність мати більше грошей. У підлітків, матеріальне забезпечення яких здійснюється повністю батьками, матеріальна заздрість виражена нижче.

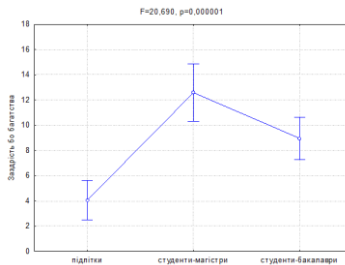

Рис. 1 Показники заздрості до багатства у підлітків та студентів.

На рис. 2 показано відмінності у показника заздрості до кохання інших у респондентів. Визначено, що у підлітків цей вид заздрості є нижчим, що також зумовлено віковими особливостями. Для студентів проблема інтимної близькості та наявності тривалих близьких стосунків є більш актуальною і у

разі деривації цієї потреби може актуалізувати вищий прояв заздрості.

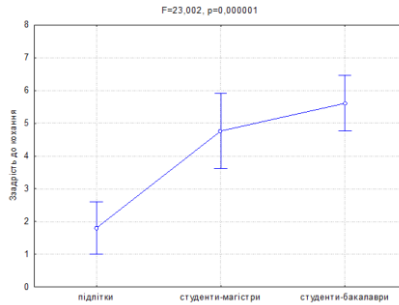

Рис. 2 Показники заздрості до кохання у підлітків та студентів.

На рис. 3 показано відмінності у показника заздрості до матеріальних надбань у респондентів. Визначено, що у підлітків цей вид заздрості є нижчим, що загалом узгоджується із попередніми результатами щодо заздрості до багатства.

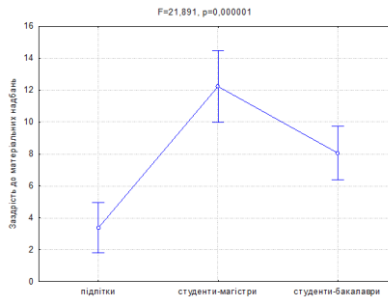

Рис. 3 Показники заздрості до матеріальних надбань у підлітків та студентів.

На рис. 4 показано відмінності у показника заздрості до популярності та статусу у респондентів. Визначено, що у підлітків цей вид заздрості є вищим, що відповідає соціальній ситуації їх розвитку. Прагнення до самоствердження у соціальній групі, бажання мати вищий соціометричний статус у

шкільному колективі виступає чинником актуалізації заздрості до популярності інших у підлітків.

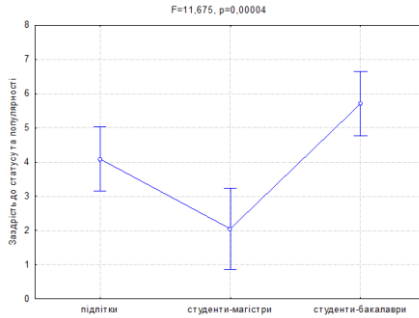

Рис. 4 Показники заздрості до статусу та популярності у підлітків та студентів.

На рис. 5 показано відмінності у показника заздрості до здоров'я у респондентів. Визначено, що у студентів-магістрів цей вид заздрості є вищим.

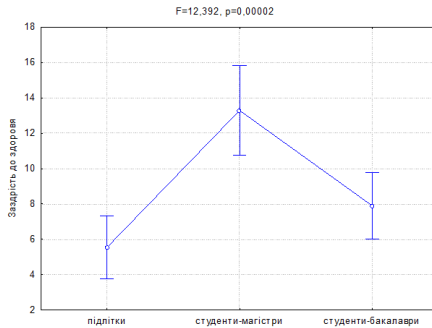

Рис. 5 Показники заздрості до здоров'я у підлітків та студентів.

На рис. 6 показано відмінності у показника заздрості до незалежності у респондентів. Визначено, що у студентів-магістрів цей вид заздрості є вищим. Більша сепарованість від батьків у цьому віці, готовність до самостійного життя, що мають бути сформовані у студентів детермінують прагнення до незалежності. Проте через об'єктивні причини (зокрема, низький матеріальний статус студентів) набуття повної незалежності від батьків стає неможливим.

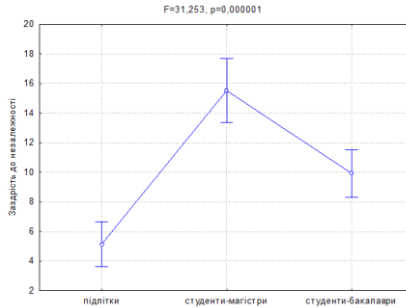

Рис. 6 Показники заздрості до незалежності у підлітків та студентів.

На рис. 7 показано відмінності у показника заздрості до матеріальних цінностей інших у респондентів. Визначено, що у підлітків цей вид заздрості є нижчим, що загалом узгоджується із попередніми результатами щодо заздрості до багатства та наявності в інших матеріальних надбань.

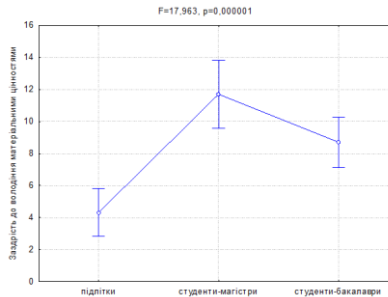

Рис. 7 Показники заздрості до володіння матеріальними цінностями у підлітків та студентів.

На рис. 8 показано, що не виявлено відмінностей у показниках заздрості до тих, хто живе в іншому просторі та часі, у респондентів. Інфантилізація молоді, що є актуальною для покоління зумерів, зумовлює достатньо високий рівень прояву такої фантастичної заздрості як у підлітків, для яких цей вид заздрості є цілком обґрунтованим їх віковими особливостями, так і у студентської молоді. Для студентів такі високі прояви цього заздрості є загалом нетиповими за умови сформованості

достатньої особистісної зрілості і можуть розглядатись як наслідок дії захисних механізмів.

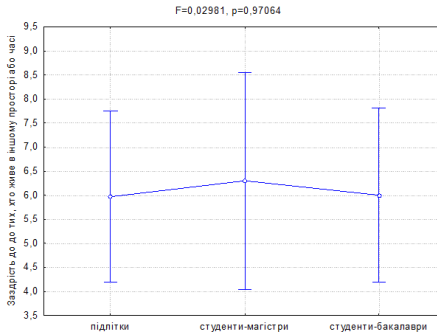

Рис. 8 Показники заздрості до тих, хто живе в іншому просторі та часі у підлітків та студентів.

На рис. 9 показано, що не виявлено відмінностей у показниках заздрості до особливих персонажів у респондентів. Ці результати цілком узгоджуються із отриманими вище стосовно заздрості до тих, хто живе в іншому просторі та часі.

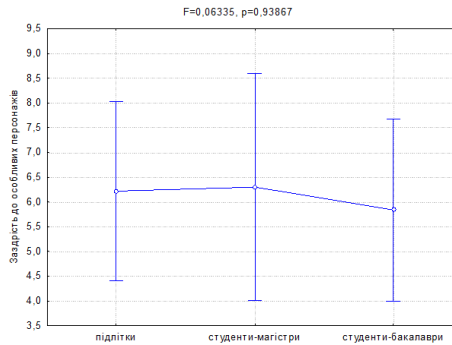

Рис. 9 Показники заздрості до особливих персонажів у підлітків та студентів.

Статистично значущих відмінностей у показниках гендерної заздрості виявлено не було (рис. 10).

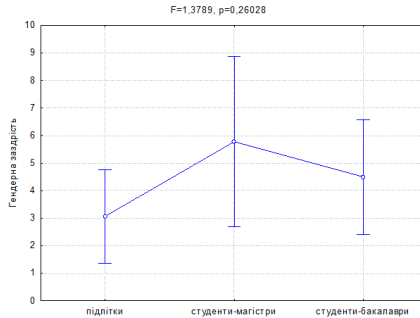

Рис. 10 Показники гендерної заздрості у підлітків та студентів.

На рис. 11 показано відмінності у показника заздрості до здібностей інших у респондентів. Визначено, що у підлітків цей вид заздрості є нижчим, а у студентів-магістрів – вищим. У старшому юнацькому віці та у періоді молодості відбувається більш гостре усвідомлення високої значущості здібностей в успішності діяльності, особливо під час періоду оптації та професійних пошуків. Ці обставини можуть зумовлювати у молоді більшу актуалізацію заздрості до здібностей більш успішних студентів.

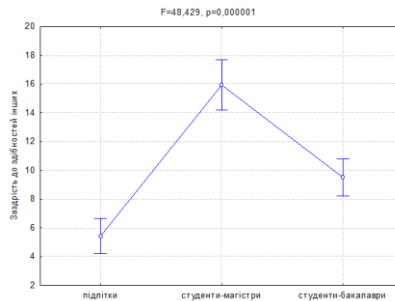

Рис. 11 Показники заздрості до здібностей інших у підлітків та студентів.

На рис. 12 показано відмінності у показника заздрості до краси інших у респондентів. Визначено, що у підлітків цей вид

заздрості є нижчим, а у студентів-магістрів – вищим. Отже, у старшому віці на етапі актуалізації потреби у пошуку інтимного партнера відбувається загострення заздрості до краси інших.

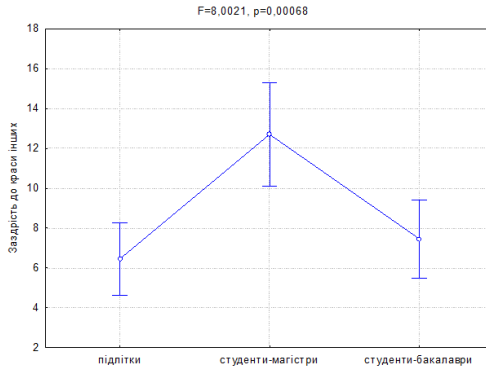

Рис. 12 Показники заздрості до краси інших у підлітків та студентів.

У таблиці 1 показано кореляції показників захисних механізмів та видів заздрості у підлітків та студентської молоді.

Визначено позитивні кореляції механізму витіснення та заздрості до кохання, незалежності, здібностей інших та гендерної заздрості.

Виявлено позитивні зв'язки між механізмом регресії та заздрості до багатства, здоров'я, до тих, хто живе в іншому просторі та часі, до особливих персонажів, краси інших.

Існує зв'язок між механізмом заміщення та гендерною заздрістю.

Визначено зв'язок між захисним механізмом заперечення та заздрістю до кохання інших.

Визначено зв'язки між механізмом проєкції та заздрістю до кохання інших, незалежності, володіння матеріальними цінностями, здібностей та краси інших, гендерною заздрістю.

Визначено зв'язки між механізмом гіперкомпенсації та заздрістю до тих, хто живе в іншому просторі та часі, до особливих персонажів, краси інших.

Визначено зв'язки між механізмом компенсації та заздрістю до багатства, здоров'я, до тих, хто живе в іншому просторі та часі, до особливих персонажів, краси інших.

Таблиця 1

Кореляції показників видів заздрості та захисних механізмів у підлітків та студентів

Показники	Витіснення	Регресія	Заміщення	Заперечення	Проекція	Компенсація	Гіперкомпенсація	Раціоналізація
Заздрість бо багатства	0,19	0,32*	0,06	0,01	0,28	0,36**	0,22	0,43** *
Заздрість до кохання	0,51* ***	-0,04	0,23	0,27 *	0,37* *	0,02	-0,05	0,43** *
Заздрість до матеріальних надбань	0,19	0,07	0,06	0,04	0,17	0,29	0,05	0,34**
Заздрість до статусу та популярності	0,31	0,10	0,02	0,17	0,27*	0,21	-0,06	0,42**
Заздрість до здоров'я	0,27*	0,53*** *	0,10	- 0,21	0,12	0,52*** *	0,33	0,04
Заздрість до незалежності	0,50* ***	0,05	0,29	0,03	0,38* *	-0,04	-0,13	0,27*
Заздрість до володіння матеріальними цінностями	0,35* *	0,05	0,21	0,10	0,28*	0,15	-0,03	0,41**
Заздрість до до тих, хто живе в іншому просторі або часі	0,30*	0,56*** *	0,19	- 0,15	0,19	0,50*** *	0,37* *	0,29*
Заздрість до особливих персонажів	0,25	0,41***	0,07	- 0,14	0,05	0,55*** *	0,28*	0,19
Гендерна заздрість	0,46* **	0,15	0,35* *	0,10	0,29*	0,11	-0,02	0,16
Заздрість до здібностей інших	0,34* *	0,01	0,17	- 0,05	0,27*	0,04	-0,03	0,26
Заздрість до краси інших	0,22	0,62*** *	-0,05	- 0,22	0,29*	0,64*** *	0,30*	0,28*

Визначено зв'язки між механізмом раціоналізації та заздрістю до багатства, кохання, матеріальних надбань, статусу та популярності, незалежності, володіння матеріальними цінностями, до тих, хто живе в іншому просторі та часі та до краси інших.

Отже, провідними захисними механізмами актуалізації різних видів заздрості у підлітковому та студентському віці є витіснення та раціоналізація, що утворюють більше число позитивних зв'язків із заздрісними проявами.

У таблиці 2 показано кореляції показників ірраціональних установок та видів заздрості у підлітків та студентської молоді.

Відсутність катастрофізації передбачає нижчу міру прояву заздрості до багатства, незалежності, володіння матеріальними цінностями, а також до здібностей інших.

Відсутність повинності інших передбачає негативні зв'язки із показниками заздрості до багатства, статусу та популярності, краси інших.

Відсутність повинності себе передбачає негативні зв'язки із показниками заздрості до кохання, особливих персонажів, краси інших.

Відсутність оцінної установки передбачає негативні зв'язки із показниками заздрості до статусу та популярності, особливих персонажів, краси інших.

Фрустраційна толерантність має негативні зв'язки із показниками заздрості до незалежності інших.

Раціональність мислення має негативні зв'язки із показниками заздрості до багатства, матеріальних надбань, статусу та популярності, незалежності, володіння матеріальними цінностями, особливих персонажів, а також до здібностей та краси інших.

Отже, загальна ірраціональність мислення та особливо катастрофізація як її показник найбільш тісно пов'язані із різними проявами заздрості. Заздрість до статусу та популярності та незалежності інших серед усіх різновидів заздрості є найбільш чутливими до дії ірраціональних установок.

Таблиця 2

Кореляції показників видів заздрості та ірраціональних установок у підлітків та студентів

	Відсутність катастрофізації	Відсутність повинності інших	Відсутність повинності собі	Відсутність оцінної установки	Фрустраційна толерантність	Рациональність мислення
Заздрість бо багатства	-0,31*	-0,29*	-0,25	-0,18	-0,18	-0,41**
Заздрість до кохання	-0,08	-0,21	-0,28*	-0,08	-0,13	-0,26
Заздрість до матеріальних надбань	-0,24	-0,26	-0,26	-0,24	-0,21	-0,39**
Заздрість до статусу та популярності	-0,26	-0,41**	-0,32*	-0,30*	-0,25	-0,51****
Заздрість до здоров'я	-0,13	-0,10	-0,21	-0,23	-0,05	-0,25
Заздрість до незалежності	-0,34**	-0,23	-0,30*	-0,20	-0,31*	-0,42***
Заздрість до володіння матеріальними цінностями	-0,36**	-0,25	-0,35**	-0,26	-0,21	-0,48***
Заздрість до тих, хто живе в іншому просторі або часі	-0,17	-0,11	-0,24	-0,21	0,03	-0,28
Заздрість до особливих персонажів	-0,14	-0,22	-0,23	-0,29*	0,14	-0,34*
Гендерна заздрість	-0,24	-0,09	-0,06	-0,23	-0,18	-0,24
Заздрість до здібностей інших	-0,28*	-0,24	-0,20	-0,14	-0,18	-0,34**
Заздрість до краси інших	-0,25	-0,34**	-0,25	-0,30*	-0,01	-0,45***

У таблиці 3 показано кореляції показників базисних переконань та видів заздрості у підлітків та студентської молоді.

Таблиця 3

**Кореляції показників видів заздрості та базисних
переконань у підлітків та студентів**

	Прихильність світу	Доброта людей	Справедливість світу	Контрольованість світу	Випадковість	Цінність Я	Самоконтроль	Удача
Заздрість бо багатства	-0,11	-0,11	-0,23	-0,13	-0,15	0,04	-0,05	-0,01
Заздрість до кохання	-0,09	0,02	-0,25	-0,05	-0,03	-0,14	-0,17	0,02
Заздрість до матеріальних надбань	-0,14	-0,12	-0,28*	0,02	0,00	0,14	-0,14	0,03
Заздрість до статусу та популярності	-0,25	-0,17	-0,39**	-0,17	-0,08	-0,05	-0,32*	-0,07
Заздрість до здоров'я	-0,11	-0,17	0,01	0,01	0,00	0,04	0,03	-0,01
Заздрість до незалежності	-0,17	0,02	-0,28*	-0,04	0,17	-0,05	-0,05	-0,10
Заздрість до володіння матеріальними цінностями	-0,22	-0,12	-0,35**	-0,04	-0,02	-0,07	-0,17	-0,14
Заздрість до тих, хто живе в іншому просторі або часі	-0,18	-0,11	-0,12	0,06	0,08	-0,10	-0,01	-0,12
Заздрість до особливих персонажів	-0,11	-0,25	-0,13	-0,04	-0,04	-0,06	-0,02	-0,18
Гендерна заздрість	0,06	0,16	-0,18	0,14	0,28*	-0,11	0,14	-0,20
Заздрість до здібностей інших	-0,30*	0,01	-0,20	0,04	0,12	-0,04	-0,11	-0,04
Заздрість до краси інших	-0,23	-0,23	-0,18	-0,06	-0,06	-0,18	-0,11	-0,06

Визначено, що базисне переконання про прихильність світу негативно пов'язане із заздрістю до здібностей інших, а про справедливість світу - із заздрістю до матеріальних надбань, до статусу та популярності інших, незалежності інших, володіння матеріальними цінностями.

Виявлено негативні зв'язки віри у випадковість із гендерною заздрістю, а самоконтролю – із заздрістю до популярності та статусу інших.

Отже, найбільш чутливою до дезадаптивних базисних переконань виявилась заздрість до статусу та популярності інших у підлітків та студентської молоді.

Обговорення. Отримані кореляції цілком відповідають результатам попередніх досліджень, наприклад Кузнецов&Лифар, 2024 і Фоменко&Лифар, 2024. Утім порівняльний аналіз видів заздрості у підлітків та студентської молоді був здійснений вперше, тому зіставлення з іншими результатами досліджень є перспективним.

Висновки. Емпірично доведено, що наприкінці навчання у виші у студентів більшість видів заздрості актуалізуються більшою мірою, лише соціальні види заздрості (до кохання та популярності) є більш вираженими у студентів-бакалаврів. Виявлено, що провідними захисними механізмами актуалізації різних видів заздрості у підлітковому та студентському віці є витіснення та раціоналізація, що утворюють більше число позитивних зв'язків із заздрісними проявами. Загальна ірраціональність мислення та особливо катастрофізація як її показник найбільш тісно корелюють із різними проявами заздрості. Заздрість до статусу та популярності та незалежності інших серед усіх різновидів заздрості є найбільш чутливими до дії ірраціональних установок. Найбільш пов'язаною із дезадаптивними базисними переконаннями виявилась заздрість до статусу та популярності інших у підлітків та студентської молоді.

Література:

1. Кузнецов О.І., Лифар Н.Л. Психологічні кореляти переживання заздрості особистості. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 1333-1346. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2\(44\)-1333-1346](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2(44)-1333-1346)
2. Кузнецов М., Фоменко К., Лифар Н. Методика психодіагностики видів заздрості. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Серія: Психологія*. 2023. Вип. 69. С. 115-129. DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2023.69.09>
3. Фоменко К., Лифар Н. Нарцисичне Я, захисні механізми та переживання заздрості: психологічні кореляти. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2024. № 3(37) С. 1015-1025. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)-1015-1025](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37)-1015-1025)